

ISPANŲ IR LIETUVIŲ KALBŲ LEKSINIAI SKIRTUMAI
DĖSTANT ISPANŲ KALBĄ
IR LEKSIKOGRAFINĖJE PRAKTIKOJE

Alfonso Rascón Caballero

Vilniaus Universitetas

alfonsorcaballero@yahoo.es

+370 650 91728, +370 5 247 01 36

Šio tyrimo tikslas – pabrėžti, kad tam tikros kalbos žodžių vartojimas kalbiniuose kontekstuose ir realiose situacijose yra svarbesnis už jų leksinę reikšmę, o tai palengvina užsienio kalbos mokymąsi, dėstymą ir dvikalbių žodynų rašymą. Šia analize norima palyginti ispanišką ir lietuvišką leksiką, siekiant pateikti leksinius atitikmenis, kurie neapsiriboja tokiais leksinėmis poromis kaip *ciudad – miestas*, bet atspindi plačias kalbos raiškos ir reikšmės galimybes. Pagrindiniai pavyzdžiai, kuriais remiasi šis darbas, buvo surinkti dėstant ispanų kalbą lietuviams ir rašant lietuvių - ispanų kalbų žodyną¹.

Darbas pradedamas teoriniais pasvarstymais (1 skyrius) apie izoliuotą žodį kaip pagrindinį kalbos vienetą, veikiančią kiekvieno kalbančiojo ar besimokančiojo kalbinėje sąmonėje. Tačiau taip pat pabrėžiama, kad konkrečiais vartojimo atvejais žodis įgauna tam tikrą vertę, kurios negalima pamiršti nei mokant kalbos, nei sudarant žodynus. Toliau, pateikiant pavydžius, aiškinami lyginamų kalbų semantinės struktūros skirtumai (2 skyrius) ir pateikiami įvairūs leksiniai atitikmenys konkrečioms žodžio vartojimo atvejams (3 skyrius). Pranešimo pabaigoje (4 skyrius) pateikiami praktiniai patarimai kalbos dėstytojams ir leksikografams.

¹ Alfonso Rascón *Lietuvių-ispnų kalbų žodymas Diccionario lituano-español*, Vilnius, 2002.

1. Žodis: jo reikšmė ir vartojimas

1.1. Ir dėstant kalbas, ir rašant dvikalbius žodynus, žodis yra pagrindinis darbo vienetas. Tačiau vos pradėjus abu šiuos darbus reikia nepamiršti glūdinčios grėsmės - tendencijos vienos kalbos žodžiui priskirti kitos kalbos žodį, kaip visišką leksinį atitikmenį, t.y. sudaryti leksines poras, pvz. *niño* – *vaikas*, *hombre* – *vyras*, *mañana* – *rytoj*. Šios grėsmės padarinys - nublankęs kalbos autentiškumas, unikalumas, specifiškumas. Žmonės, kalbantys ta kalba, turi daugialypį kalbos jausmą. Jie daugmaž sąmoningai žino, kad tam tikrose žodžių junginiuose arba kontekstuose žodžiai įgauna tam tikrą konkrečią reikšmę. Tačiau kai konkrečioje situacijoje, kalbant ir gimtąja, ir išmokta kalba, nesuprantame žodžių junginyje pavartoto žodžio, klausiamo ką reiškia tas žodis, labai retai paklaustume, ką reiškia tas žodžių junginys.

Ši tendencija yra natūrali, nes kiekvienas žmogus iš žodžių, įgavusių savą reikšmę, susikuria savo kalbos „žodyną“. García Yebra aiškina, kad „leksinės reikšmės išsivystė diachroniškai, kalbos aktų metu. Žodžiai įgavo dabartines reikšmes dėl to, kaip jie buvo vartojami frazėse ir žodžių junginiuose. Tačiau sinchroniškai, tam tikru kalbos gyvavimo periodu, žodžių reikšmė iki tam tikro laipsnio nepriklauso nuo to, kaip jie yra vartojami.“² Dažnai vartodamas žodį, kalbantysis nesąmoningai atranda ryšį tarp žodžio ir jo reikšmės, o dėl to „viena vertus, tą žodį vartoja vienuose žodžių junginiuose, o kituose ne; kita vertus, šiuo būdu klausytojas (arba skaitytojas) supranta žodžių junginio reikšmę. Klausytojas arba skaitytojas iš anksto žino žodžio reikšmę.“³

Mokant arba mokantis užsienio kalbos, išlieka ši žodžio-reikšmės dualizmo tendencija. „Psichiniai kalbos mokymosi mechanizmai, įvaldant žodžius ir jų turinį bei žodžių ir sąvokų tarpusavio ryšį, susiformuoja dar vaikystėje, tačiau suaugusio žmogaus gyvenime jų vaidmuo išlieka svarbus.“⁴ Todėl, nors dėstytojai ir vadovėlių autoriai stengiasi užbėgti tam už akių, besimokantys užsienio kalbos neišvengiamai (sąmoningai ar nesąmoningai) mintinai mokosi žodžių sąrašus.⁵ Tačiau anksčiau ar vėliau taip išmokti žodžiai bus pavartoti netaisyklingai.

1.2. Panagrinėję, kaip lietuviai mokosi ispanų kalbos (arba ispaniškai kalbantys žmonės – lietuvių kalbos), rasime daug pavyzdžių patvirtinančių, kad yra neįmanoma dviejose kalbose rasti vienareikšmių atitikmenų. Visi žino, kad *mañana* reiškia *rytoj*. Tačiau *mañana* taip pat reiškia *rytas*. Kadangi besimokantys užsienio kalbos yra linkę sudaryti analoginius ryšius, labai dažnai manoma, kad jei *laba diena* ispaniškai yra *buenos dias*, *labas rytas* bus **buenas mañanas*. Bet taip nėra: *buenos dias* atitinka *laba diena* ir *labas rytas*. Pasisveikinimas *laba diena* ištartas po pietų ispaniškai yra *buenas tardes*, nes *tarde* ispanų kalboje reiškia *popietę* ir

² V. García Yebra, *Teoría y práctica de la traducción* (2 tomai), Madrid, Grados, 1997, 3 leidimas, p. 60.

³ *Id.*, p. 67.

⁴ R. Werner, ‘La unidad léxica y el lema’, *La Lexicografía. De la lingüística teórica a la lexicografía práctica*, Madrid, Gredos, 1982, p.226.

⁵ *Plg. Id.*, p. 227.

vakarą. Tuo tarpu susitikdami po 9 valandų vakaro, ispanai sako *buenas noches*, kuris reiškia ne atsisveikinimą (kaip *labanaktis* lietuvių kalboje), o pasisveikinimą. O žodis *vakaras* lietuvių kalboje atitinka ispanų *tarde* ir *noche*. Šis paprastas pavyzdys mums parodo, kad net patys paprasčiausi baziniai žodžiai neturi vienareikšmių atitikmenų. Kalbant apie leksikografiją, šie konkretūs lietuviškų žodžių *rytas*, *diena*, *vakaras*, *naktis* ir ispaniškų žodžių *mañana*, *día*, *tarde* ir *noche* vartojimo atvejai turi atsispindėti dvikalbiuose žodynuose.

1. 3. Žodis, kaip darbo vienetas, ir mokant kalbos, ir rašant žodyną⁶, turi būti pateikiamas žodžių junginiuose arba išsireiškimuose, kuriuose jis dažniausiai naudojamas. Kalbininkai vienbalsiai pabrėžia, kad „pirminis kalbinis vienetas“ yra sakinytis arba žodžių junginys.“⁷ „Sakinys yra mažiausias gramatiškai įformintos komunikacijos (bendravimo) vienetas. Tuo sakinytis skiriasi nuo morfemos ar žodžio.“⁸ Būtent žodžių junginyje žodis įgyja konkrečią reikšmę, pabrėžiančią bendrąją reikšmę arba tą, kuri teoriškai jam priskiriama žodyne ar kalbančiojo kalbinėje sąmonėje.

Žodžių junginių reikėtų suprasti plačiai. Tai ne tik kartu vartojami žodžiai, vienas kitam suteikiantys tikslią leksinę reikšmę, bet taip pat pranešimas, kuris jais perduodamas realioje situacijoje. Informacijos perdavimas vyksta ne tik kalbinėmis priemonėmis. Jis paprastai būna žodinis, tačiau yra daugiau elementų, nulemiančių konkrečią žodinio pranešimo reikšmę. „Žodžiais, atspindinčiais bendrausius ir esminius požymius, galima išreikšti ir individualų įvairių situacijų, tikrovės reikšnių suvokimą. Dažnai žodžio reikšmę konkretina kontekstas, joje, be sakinio turinio, dažnai telpa ir tam tikras emocinis krūvis“.⁹ N. Sližienė sakinį apibrėžia kaip „Ypatinga nominacijos forma, kurios denotatas yra ne daiktas, o visa situacija“.¹⁰ Kalbėdama apie veiksmažodį ta pati autorė rašo: „Tik sakinyje paaiškėja veiksmažodžio reikšmė ir kaip interpretuojama nusakoma situacija“¹¹. Tą patį galime pasakyti ir apie kitas kalbos dalis (daiktavardžius, būdvardžius,rieveiksmius, prielinksnius ir t.t.).

1.4. Mokant kalbos, rašant dvikalbius žodynus ir verčiant tekstus, išeities taškas yra viena kalba, o tikslas – kita. Kelią nuo vienos kalbos prie kitos skiria „siena“ – taisyklės, kurios paprastai įsisavinamos mokantis teorijos. Labai svarbu, kad mokytojas, žodyno autorius ir vertėjas perteiktų kalbą sąžiningai, tokią kokia ji yra – autentišką, gryną, tikrą – nes apibendrinant ir sistematizuojant taisykles visada kyla grėsmė nublukinti jos spalvas. „Jei

⁶ Plg. Evalda Jakaitienė, „Šiuolaikinės leksikografijos ir uždaviniai“, *Leksikografijos ir leksikologijos problemos, Lietuvių kalbos institutas*, Vilnius, 2003, p.9.

⁷ R.H.Robins, *General Linguistics. An Introduction Survey*, 5th impression, Longman, Green and Co., London, 1968, cituojama Garcia Yebra, p. 64.

⁸ V. Ambrazas, 'Lietuvių kalbos sakinio sintaksinės ir semantinės struktūros vienetai', *Lietuvių kalbotyros klausimai*, T. 25, p. 4-44, 1986.

⁹ E. Jakaitienė, *Lietuvių kalbos leksikologija*, Vilnius, Mokslas, 1980, p. 23.

¹⁰ N. Sližienė, 'Veiksmažodžių junglumas valentingumo teorijos požiūriu', *Lietuvių kalbos veiksmažodžių žodynas*, T. I, Vilnius, Mokslo, 1994, p. 25.

¹¹ *Id.*, p. 27.

mokydami kalbos paaiškintume tik tai, kokias tikrovės idėjas reiškia tokie žodžiai kaip *bueno, ojo, atención, permiso, nada* (...), *encantar, gusto*, ir t.t. bet nepaaiškintume kodėl ar koku tikslu sakoma *¡Buenas tardes! ¡oyo! ¡atención! ¡por favor! con su permiso, de nada (...) encantado, mucho gusto*, paaiškintume tik konkretaus kalbinio ženklų vartojimą, tačiau toli gražu nepilnai.¹²

2. Kalbų semantinės struktūros skirtumai

2.1. Kiekviena kalba turi savo idiosinkraziją ir neįmanoma tiksliai iš vienos kalbos į kitą perkelti formalių kalbinių struktūrų.¹³ Kai kurios kalbos yra daugmaž artimos. Ispanų, portugalų ir italų – romanų kalbose – yra daug panašumų. Nors prancūzų kalba taip pat priskiriama romanų kalbų grupei, ji nuo ispanų kalbos skiriasi labiau. Jei lygintume ispanų ir anglų kalbas, priklausančias skirtingoms kalbų grupėms, pastebėtume didesnių skirtumų, tačiau negalima neigti, kad yra pagrindas, ypač leksiniame lygmenyje, rodantis, kad abi kalbos priklauso bendram kultūriniam sluoksniui. Ispanų ir lietuvių kalbos bendrų bruožų yra labai mažai, nes mažai ir šių dviejų kultūrų sąlyčio taškų. Galima tvirtinti, kad tai labai tolimos kalbos visais aspektais: fonetiniu, leksiniu, morfologiniu, sintaksiniu ir stilistiniu.

2.2. Bendrojoje kalbotyroje teigiama, kad žmogus suvokia ir skaido jį supantį pasaulį į sąvokas, kurias nulemia jo vartojama kalba.¹⁴ Lyginant kalbas matyti, kad jose realybė skaidoma skirtingai.¹⁵ Du labai aiškūs pavyzdžiai – ispaniški žodžiai *mano* ir *montaña* bei jų teoriniai atitikmenys lietuvių kalboje *ranka* ir *kalnas*. Ispanui žodis *mano* reiškia kiekvienos viršutinės galūnės dalį su pirštais. Lietuviui *ranka* yra visa viršutinė galūnė. Ispanų kalboje ji skaidoma į *brazo* ir *mano*. Tiesa, lietuvių kalboje yra žodis *plaštaka*, tačiau ten, kur ispanų kalboje būtų vartojamas žodis *mano*, lietuvių kalboje dažniausiai vartojamas žodis *ranka*: *spausti ranką – dar la mano, vesti už rankos – llevar de la mano, kieta ranka – mano dura* ir t.t. Kita vertus, lietuvių kalboje žodis *ranka* vartojamas ir tuose kontekstuose, kur ispanų kalboje būtų vartojamas žodis *brazo*: *paimti į rankas – coger en brazos, išskėstomis rankomis – con los brazos abiertos, susilaužyti ranką – romperse el brazo*.

Dabar panagrinėkime žodžius *montaña* ir *kalnas*. Ispaniškai kalbančiame pasaulyje yra visokių kalnų, kai kurie jų siekia net 7000 metrų aukštį. Lietuvoje aukščiausias kalnas nesiekia nei 300 metrų. Jei pavadinimus *Gedimino kalnas* arba *Kryžių kalnas* į ispanų kalbą išversime *Montaña de Gediminas* arba *Montaña de las Cruces*, prajuokinsime bet kokį ispaniškai kalbantį

¹² R. Werner, “Léxico y teoría general del lenguaje”, *La lexicografía*, p. 30.

¹³ Plg. V. García Yebra, *Id.*, p. 36; R. Werner “La definición lexicográfica”, *La lexicografía*, p. 287.

¹⁴ “Sąvokų ryšys su kalba tuo pat metu yra ryšys su tam tikra individualia kalba. Jei vienoje kalboje sąvoka turi žodinę išraišką, tai nereiškia, kad kitoje kalboje irgi būtinai turi ją turėti.” (L. Wolf, “Signo lingüístico y estructuras semánticas”, *La lexicografía*, p. 334); plg. taip pat A. Martinet *Éléments de linguistique general*, A. Collin, Paris, 1960.

¹⁵ Plg. R. Werner, “Léxico y teoría general del lenguaje”, *La lexicografía*, p. 30.

svečią, šiuos kalnus pamačiusį savo akimis. Todėl ši žodį būtų geriau versti kaip *colina* ‚kalva‘. Daiktavardis *kalnas* lietuvių kalboje vartojamas pavadinti bet koki žemės paviršiaus iškilimą. Pavyzdžiui, sakoma *status kalnas*, o ispaniškai tai skambėtų *cuesta empinada* (*cuesta* - *šlaitas*). Ispanų kalba labai turtinga žodžių toms sąvokoms, kurioms apibūdinti lietuvių kalboje vartojamas žodis *kalnas*: *monte, cerro, alto, muela, colina* ir t.t.¹⁶

3. Ispanų ir lietuvių kalbos leksiniai atitikmenys. Pagrindiniai ispanų ir lietuvių kalbos leksikos skirtumai

3.1. Negalima paneigti, kad yra daug žodžių, kurie turi tiesioginius atitikmenis. Kai kurie jų žymi universalias sąvokas. Pvz.: *persona* – *žmogus*, *gente* – *žmonės*, *libro* – *knyga*, *trabajas* – *dirbti*, *hablar* – *kalbėti*, *escribir* – *rašyti*, *bueno* – *geras*, *bonito* – *gražus*, *bien* – *gerai* ir t.t. Tai paprastai būna pirmieji žodžiai, kuriuos išmokstame mokydami užsienio kalbos. Daugelis tokių žodžių taip pat yra techniniai terminai, neatsiejama kasdienio žodyno dalis: *interruptor* – *jungiklis*, *freno* – *stabdžiai* ir t.t.¹⁷

3.2. Tačiau bent kiek įsigilinus į šių universalias sąvokas žyminčių žodžių reikšmes tampa aišku, kad šios leksinės poros labai retai yra visiškai jų leksiniai atitikmenys. Pavyzdžiui, ispanų kalboje daiktavardis *niño* lietuvių kalboje atitiktų daiktavardį *vaikas*, reikšiantį ‚mažametis asmuo‘, į kurio prasmę įeina ir *mergaitė* (*niña*). Tačiau šis žodis taip pat atitinka lietuvišką daiktavardį *berniukas* ‚mažametis vyriškos giminės asmuo‘, kuris priešpastatomas žodžiui *mergaitė* (*niña*). Jei leksinę porą *niño* – *vaikas* apversime aukštyr kojom, pamatysime, kad žodis *vaikas* pirmąją savo reikšmę tikrai atitinka žodį *niño*, suprantamą kaip ‚mažametis asmuo‘, tačiau šis daiktavardis lietuvių kalboje taip pat reiškia *hijo*, ‚tėvų atžala‘, neskirstant pagal giminę. Ispaniškas žodis *hijo* irgi gali reikšti ‚tėvų atžala‘ ir taip pat atitikti lietuvišką daiktavardį *sūnus*, kuris vartojamas kalbant tik apie vyriškos giminės vaiką (*hijo varón*). Kitaip tariant, *hijo* yra žodžių *vaikas* ir *sūnus* atitikmuo.

Konkrečiuose kontekstuose panagrinėję žodžius, žyminčius universalias sąvokas, taip pat pastebėsime skirtumą. Minėjome daiktavardžius *persona* – *žmogus* ir *gente* – *žmonės*. Dažniausiai ispanų kalboje pavartoti šie žodžiai į lietuvių kalbą bus verčiami atitikmenimis: *Antonio es una buena persona* – *Antanas yra geras žmogus*, *Hay mucha gente* – *Yra daug žmonių*. Tačiau kai ispaniškai sakome *En esa habitación hay tres personas*, lietuviškai nevertojame daiktavardžio *žmogus* daugiskaitos formos (nes jos nėra). Sakome *žmonės*: *Yra trys žmonės tame kambaryje*. Taigi, galime daryti išvadą, kad *žmonės* nereiškia vien *gente*, bet tam

¹⁶ „Kur riba tarp *altura, colina, montaña* ir *monte*? Lygumų krašte kalnu bus vadinama ir tai, kas kalnuotame krašte tėra tik kalva ar kaubūrėlis.“ K. Baldinger, *Teoría semántica. Hacia la semántica moderna*, Madrid, 1970, p. 48, cituojama L. Wolf, „Signo lingüístico y estructuras semánticas“, *La lexicografía*.

¹⁷ Plg. R. Werner, „La definición lexicográfica“, *Id.*, p.288.

tikruose kontekstuose taip pat reiškia *personas*. Tai, kiekvienas savais būdais, turėtų paaiškinti ir kalbos mokytojas, ir leksikografas.

3.3. Lyginant lietuvių ir ispanų kalbų leksiką, vienas pagrindinių skirtumų yra tendencija ispanų kalboje vartoti daugiau žodžių nei lietuvių kalboje toms pačioms sąvokoms išreikšti. Tai galima pastebėti bet kokį tekstą verčiant iš lietuvių kalbos į ispanų. Kalbėdami apie konkrečius žodžius (daugiausia veiksmažodžius) galime pateikti šiuos pavyzdžius: *bijoti* ispanų kalboje atitinka *tener miedo* (*bijau – tengo miedo ‘turiu baimę’*), *skubėti – tener prisa* (*skubu – tengo prisa ‘man skubu, turiu skubėjimą’*), *sportuoti – hacer deporte* (*‘daryti sportą’*), *tingėti – hacer el vago* (*tingiu – estoy haciendo el vago, ‘tinginauju’*).

Kaip jau minėjau 3.1. skyriuje, žodžių vartojimas konkrečiuose kontekstuose yra daug svarbesnis už jų leksinę reikšmę. Veiksmažodis *bijoti*, be *tener miedo*, turi dar vieną atitikmenį – *temer*; pvz. junginyje *nėra ko bijoti*, kuris būtų verčiamas *no hay nada que temer*. Tačiau veiksmažodžio *skubėti* liepiamoji nuosaka atitiks skirtingą formą: *skubék – date prisa*, tuomet kai lietuvių kalboje sakoma *skubu į darbą*, ispaniškai jau sakoma ne **tengo prisa al trabajo*, bet *voy corriendo al trabajo*. Vienaip versime lietuvišką žodį *tingiu*, o kitaip junginį *tingiu mokytis*. Pirmasis ispaniškai skambėtų *estoy haciendo el vago*, o antrasis – *me da pereza estudiar*. Taigi, atitikmenys skiriasi ne tik priklausomai nuo morfosintaktinio konteksto, bet daugelis jų dažnai verčiami nusistovėjusiais junginiais.

3.4. Kalbant apie žodžių junginius, lietuviško junginio *kreipti dėmesį* liepiamoji nuosaka ispanų kalboje turi du visiškai skirtingus atitikmenis, kurie priklauso nuo teigiamo ar neigiamo konteksto: *atkreipk dėmesį – fíjate, nekreipk dėmesio – no hagas caso*. Šiuo atveju žodynas ar dėstytojas negali aiškinti junginio *kreipti dėmesį* abstrakčiai tik jo bendraties forma. Būtinai turi būti skiriama kokiam morfosintaktiniame kontekste jis vartojamas.

3.5. Vienas pagrindinių ispanų ir lietuvių kalbų leksikos skirtumų yra tai, kad lietuvių kalba yra labai konkreti, tuo tarpu ispanų – labai abstrakti. Jei palygintume dar ir su anglų kalba, ispanų vis vien išliktų labiausiai abstrakti iš visų trijų. Būdingas pavyzdys – veiksmažodžiai nusakantys apsirengimo veiksmą: *apsirengti, užsimauti, užsidėti, užsisėgti...*, kurių vartojimas priklauso nuo to, apie kokį konkretų apdarą kalbama. Ispanų kalboje visiems atvejams vartojamas vienas veiksmažodis, *ponerse* (*la chaqueta – švarką, el pantalón – kelnes, la gorra – kepurę, la falda – sijoną...*), kaip anglų kalboje *to put on*. Tačiau *ponerse* ispanų kalboje turi daug daugiau reikšmių: tokie sakiniai, kaip *ponte ahí* (išreiškiantys veiksmą ‘užimti vietą’) lietuvių kalboje gali reikšti *atsistok čia* arba *atsisėsk čia*. Ispanų kalboje nesvarbu koku būdu užimama vieta, stovint ar sėdint, tuo tarpu lietuvių kalboje šis būdas nusakomas labai konkrečiai. Tas pats vyksta ir su ispanų veiksmažodžiu *estar*. Kartą naujų mokslo metų pradžios iškilmėse Didžiajame kiemelyje išgirdau tokį dialogą: vienas studentas klausia kito: “*Kur*

Tadas?”, atsakymas: “*Ten stovi*”. Veiksmažodžio *stovėti* leksinis atitikmuo ispanų kalboje yra *estar de pie*, tačiau ispanas šiuo konkrečiu atveju pasakytų ne *está ahí de pie*, o tiesiog *está ahí*, ‘jis ten yra’. O jei Tadas sėdėtų, taip pat pasakytų *está ahí*, nekonkretizuojant ar jis užima *sédimą vietą* – *ocupa lugar sentado*, ar *stovimą* – *de pie*.

Ispanų kalboje veiksmažodis *poner* yra ypatingai produktyvus ir kiekvienas konkretus jo vartojimo atvejis atitinka skirtingus lietuviškus žodžius: *poner algo en una mesa* – *padėti ką nors ant stalo*, *poner algo en el suelo* – *pastatyti ką nors ant grindų*, *poner la mesa* – *padengti stalą*, *poner el despertador* – *užstatyti žadintuvą*...

Kitas žodis, kuris akivaizdžiai parodo ispanų kalbos abstraktumą ir lietuvių kalbos konkretumą yra veiksmažodis *llevar*. Jei sakome *este camino lleva a la ciudad*, lietuvių kalboje tai atitiktų veiksmažodį *vesti* (*šis kelias veda į miestą*); tačiau kai ispaniškai sakoma *Pedro lleva a su hijo a la guardería* nekonkretizuojama ar *Petras veda, neša ar veža vaiką į vaikų darželį*, nes ispanų kalboje, skirtingai nuo lietuvių, nėra taip svarbu pabrėžti koku būdu realizuojamas veiksmas. Panašiai atsitinka ir su lietuviškų veiksmažodžių pora *eiti* – *važiuoti*, kurie abu ispanų kalboje atitinka veiksmažodį *ir*.

3.6. Iš to, kas buvo iki šiol pasakyta galima daryti visiems labai gerai žinomą, tačiau praktikoje sunkiai pritaikomą išvadą: mokantis užsienio kalbos, labai svarbu, kad besimokantieji stengtųsi kuo anksčiau atsipalaiduoti nuo gimtosios kalbos leksikos įtakos, kuri veikia užsienio kalbos naujų žodžių įsisavinimą. Tokia klaida kaip pasakymas **tengo que repetir* kalbant apie praeito užsiėmimo metu įgytas žinias yra labai paplitusi, nes žodis *kartoti* asocijuojamas su žodžiu *repetir*, nepaisant to, kad kiekvieno užsiėmimo pradžioje dėstytojas pasako *vamos a reparar*, o ne *vamos a *repetir*. Besimokantieji vienareikšmiškai asocijuoja *kartoti* su *repetir* ir nesuvokia, kad vienas dalykas yra žodis, o kitas dalykas jo reikšmė. Tačiau reikia turėti omeny, kad ne visi besimokantieji yra filologai ir ne kiekvienas besimokantis užsienio kalbos yra susipažinęs su lingvistinėmis sąvokomis. Todėl dėstytojas ir leksikografas turėtų stengtis praktiškai be teoretizavimo įteigti skirtumą tarp ‘žodžio’ ir ‘reikšmės’.

3.7. Tai sukelia dar daugiau problemų, kai kalbama apie lietuvių žodžius, kurie neturi leksinio atitikmens ispanų kalboje ir kuriuos galima išversti tik turint omenyje visą frazę: pavyzdžiui, veiksmažodžiai *atsistebėti*, *atsigrožėti*, *atsidžiaugti*... neturi jokio leksinio atitikmens. Juos galima išversti tik žinant visą kontekstą, kuriame jie vartojami, paprastai su veiksmažodžio *galėti* neigiamą formą: *negaliu atsistebėti*, *atsigrožėti*, *atsidžiaugti*... Tai atitinka ispanų išsireiškimą *no me lo puedo creer* (*‘negaliu patikėti*). Kai kurie studentai jaučia kai kurių gimtosios kalbos išsireiškimų galią ir ekspresyvumą ir kartais užsispyrusiai mėgina pažodžiui juos išversti ir tuo būdu netenka kantrybės. Kartą viena studentė negalėjo tęsti rašomojo darbo,

nes norėjo pasakyti *praregėti* ir niekaip negalėjo surasti būdo šiai sąvokai išreikšti. Jos draugė jai pasufleravo perifrazę *atmerkti akis*, kuri ispanų kalboje atitinka *abrir los ojos*.

3.8. Lietuvių kalboje taip pat esama žodžių, turinčių keletą galimų atitikmenų ispanų kalboje, kurie vis dėlto nepakankamai perteikia šių žodžių tikrąjį atspalvį: *bendrauti* galima išversti kaip *charlar (plepėti), hablar (kalbėti), tratar con (to deal with)*, tačiau nei vienas šių ispanų kalbos žodžių neišreiškia to, ką lietuvių kalboje išreiškia žodžiu *bendrauti*.

3.9. Kitą vertus, ispanų kalboje esama žodžių, kurie neturi leksinio atitikmens lietuvių kalboje: žodį *cariño* būtų galima išversti kaip *meilė*, bet lietuviškai *meilė* skamba kiek šaltokai lyginant su ispanų *cariño*, kuris taip pat galėtų reikšti *švelnumą, meilumą, prisirišimą...*, t.y. jo neįmanoma tiksliai išversti. Kitas žodis, kuris neturi vienareikšmio atitikmens lietuvių kalboje yra veiksmazodis *insistir* (angliškai – *to insist*) – *primygtinai reikalauti, kartoti, pabrėžti...*

3.10. Nepaisant viso to, kas jau yra pasakyta, būtumėme vienpusiški, jei nepripažintumėme, kad taip pat esama daugybės tiesioginių atitikmenų tarp abiejų kalbų žodžių. Iki šiol kalbėjome daugiausia apie veiksmazodžius, nes jie labiausiai atspindi kiekvienos kalbos leksinės struktūros skirtumus.¹⁸ Iš tiesų, daiktavardžiai daugiausia atitinka vienas kito leksiką (*universidad – universitetas, trabajo – darbas, coche – mašina, cosa – dalykas...*), nors visada reikia būti atsargiems, kad išvengtume pagundos besąlygiškai priskirti žodžiui tam tikrą reikšmę, nepaisant konkretaus jo vartojimo konteksto. Jau esame kalbėję apie *mañana, día, tarde, noche, niño, hijo*, tačiau galima paminėti ir daugiau pavydžių: *comida – maistas*, bet *maisto prekė* arba *parduotuvė – producto* arba *tienda de alimentación*; *cosa – dalykas*, bet *studijų dalykas – asignatura*). Tą patį galima pasakyti apie būdvardžius, dauguma jų atitinka vienas kitą, tačiau visuomet reikia patikslinimų: *una mujer guapa* reiškia *graži moteris*, bet *grazus miestas* verčiamas kaip *ciudad bonita*, bet ne **ciudad guapa*. *Guapo* vartojama tik kalbant apie žmones, o *bonito* ir apie žmones, ir apie daiktus.

3.11. Vis dėlto esama ir beveik absoliučių atitikmenų tarp abiejų kalbų, kaip, pavyzdžiui, esamojo laiko veikiamosios rūšies dalyvio neigiama forma, kuri į ispanų kalbą beveik visuomet vienodai verčiama su priešdėliu *in-* ir priesaga *-ble*: *neišgydomas – incurable, nepakenčiamas – insoportable, neišvengiamas – inevitable, nepakartojamas – irrepetible...* Dauguma žodžių nusakančių konkrečius objektus turi vienareikšmius atitikmenis.

4. Praktiniai patarimai mokantiems kalbos ar rašantiems dvikalbį žodyną

4.1. Mokant ar mokantis kalbos patartina vengti žodžių sąrašų: ispaniškas (anglišką ar vokišką žodį atitinka tokį lietuvišką žodį), ką beveik neišvengiamai daro kiekvienas besimokantis užsienio kalbos. Geriau susidaryti sąrašus su konkrečiais žodžių vartojimo bei jų

¹⁸ Plg. Sližienė, *Id.*, 1994, p. 5.

junginių pavyzdžiais; ir junginių, o ne pabirų žodžių, vertimais ar atitikmenimis gimtojoje kalboje.

4.2. Šiuolaikiniuose dvikalbiuose žodynuose kaskart vis labiau kreipiamas dėmesys į žodžio vartojimą, labai išsamiai pateikiant jo atitikmenis.¹⁹ Vienas geriausių dvikalbių žodynų, *The Oxford Spanish Dictionary*²⁰, pateikia bendro pobūdžio vertimą ar tam tikrą reikšmę, jei ši tinka daugumoje kontekstų, o toliau pateikia pavyzdžių, kuriuose atsispindi tipiški žodžio vartojimo atvejai. Kai neįmanoma rasti tiesioginį vertimą, pavyzdžiai pateikiami iškart. Pavyzdžiui:

ocupado² –**da** *m,f*: **el número de ~s** the number of people in employment *o* in work

like1 /laik/ *vt* **1: I/we ~ tennis** me/nos gusta el tenis; ...

Jei žodžio reikšmė priklauso nuo to, su kokiais žodžiais jis vartojamas, kad būtų lengviau išsirinkti teisingą vertimą, Oxford Spanish Dictionary žodyne pateikiamos kolokacijos (žodžiai, kurie dažnai vartojami drauge). Pavyzdžiui:

empedernido –**da** *adj* (*bebedor/fumador*) hardened, inveterate; (*jugador*) compulsive; (*solterón*) confirmed.

tempting /'temptiŋ/ *adj* (*offer*) tentador, atractivo; (*dish/cake*) tentador, apetecible;

desatar [A1] *vt* **1 (a)** (*nudo/lazo*) to untie... **2** (*desencadenar*) **(a)** (*liter*) (*cólera/pasiones*) to unleash **(b)** (*crisis*) to spark off, trigger; (*revuelta*) to cause, spark off; (*polémica*) to provoke...

suffer /sʌfer/ *vt* **(a)** (undergo) (*injury/damage/loss/defeat*) sufrir; (*pain*) padecer

Išvados

Kalba – tai ne žodžių sąrašas, kalba – tai sakiniai, idėjos išreikštos žodžiais, kurie konkrečiam sakiniui, ištartam konkrečiame morfosintaktiniame kontekste ir konkrečioje situacijoje suteikia konkrečią reikšmę. Todėl aiškinant užsienio kalbos leksiką, reikia vengti šios kalbos skaidymo į atskirus žodžius. García Márquez, didysis žodynų gerbėjas, sakydavo, kad žodynai – tai žodžių kapinės, o kalbantysis arba rašytojas atkasa žodžius iš šių kapinių, tam kad juos prikeltų ir grąžintų gyvenimui. Kalba nėra žodynas, tai yra žodžių kapinynas, kalbą sudaro gyvi tarpusavyje susiję žodžiai, todėl užsienio kalbos dėstytojas turi mokyti kalbos, sudarytos iš žodžių, gyvuojančių tik dėl tarpusavio ryšio dėka.

Literatūros sąrašas

V. Ambrazas, ‘Lietuvių kalbos sakinio sintaksinės ir semantinės struktūros vienetai’, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, XXV, p. 4-44, 1986.

K. Baldinger, *Teoría semántica. Hacia la semántica moderna*, Madrid, 1970.

V. García Yebra, *Teoría y práctica de la traducción* (2 tomos), Madrid, Gredos, 1997, 3ª edición.

¹⁹ Plg. E. Jakatienė, 1980, p. 188.

²⁰ Oxford University press, 1994.

G. Haensch, L. Wolf, S. Ettinger, R. Werner, *La Lexicografía. De la lingüística teórica a la lexicografía práctica*, Madrid, Gredos, 1982.

E. Jakaitienė, *Lietuvių kalbos leksikologija*, Vilnius, Mokslo, 1980.

Lietuvių kalbos institutas, *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*, Vilnius, 2003.

A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, A. Collin, Paris, 1960.

The Oxford Spanish Dictionary, Oxford University press, 1994

A. Rascón *Lietuvių-ispānų kalbų žodynas, Diccionario lituano-español*, Vilnius, Žodynas, 2002.

R. H. Robins, *General Linguistics. An Introductory Survey*, 5th impression, Longman, Green and Co., London, 1968.

N. Sližienė, 'Veiksmazodžių junglumas valentingumo teorijos požiūru', *Lietuvių kalbos veiksmazodžių žodynas*, T. I, Vilnius, Mokslo, 1994.

N. Sližienė, 'Veiksmazodžių valetingumas ir jo aprašymo principai', *Lietuvių kalbotyros klausimai*, XXXV, 1995.

Iš ispanų kalbos vertė Jelena Rascon ir Nomeda Miselytė

SANTRAUKA

In foreign language teaching and in lexicography practice is far more important to consider the use of the word than meaning, therefore lexical pairs such as *ciudad-miestas* have to be avoided and the use of sentences and expressions has to be fostered. We cannot deny that word always works as a basic unity in the linguistic investigation. The speaker unconsciously creates links between each word and its meaning in his own language and when he learns other language continues to apply this link. Nevertheless teaching practice proves the perils that turn out when univocal links between word of a foreign language and its supposed meaning are established. Taking concrete uses of words (*buenos días – laba diena, ranka – mano, brazo*) as examples is quite clear that semantic structure of the word in one language does not coincide entirely with another.

Comparing spanish and lithuanian vocabulary degrees of differentiation can be established: 1. almost direct equivalence between words (*persona-žmogus, libro-knyga, trabajar-dirbti*); 2. uncomplete equivalence of the meaning of the supposed translations (*niño: 1. vaikas, 2. berniukas; vaikas: 1. niño, 2. hijo*). On the other hand in spanish there is a tendency to express with several words what in lithuanian is expressed with one: *bijoti - tener miedo, sportuoti – hacer deporte*. But the use of a word in specific sentences determines different lexical correspondences: *atkreipk dėmesį – fíjate, nekreipk dėmesio – no hagas caso*.

Spanish is far more abstrac than lithuanian: a word in spanish corresponds to several in lithuanian depending on the words it combines with, e.g. *ponerse (la chaqueta) – apsirengti (švarką), (el pantalón) – užsimauti (kelnes), (la gorra) – užsidėti (kepurę)*... or on the way the action is done (*llevar - vesti, vežti, nešti*...). There are lithuanian words that have no lexical equivalence in spanish (*atsigrožėti, atsistebėti, atsidžiaugti*), and viceversa (*cariño, insistir*), and they only can be translated in specific sentences. Good dictionaries provide a main translation for a headword when it is thought to be genuinely valid in a majority of contexts. Where it is not possible to give a main translation, illustrative examples are provided. A. Rascón.